

Юрій ЄВСЄВ

здобувач вищої освіти 3 курсу ОС «Бакалавр»

спеціальності 014 «Історія»

Науковий керівник: **Тетяна СУЛЯТИЦЬКА**

канд. філос. наук, доцент,

доцент кафедри політології та філософії,

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський

Правова культура як чинник розвитку правової системи

У сучасній юридичній науці існує декілька підходів до тлумачення поняття та структури правової системи. Поняття «правова система» було введено вітчизняною юридичною наукою на початку 80-х років ХХ століття і формувалося за аналогією з «політичною системою» в політології та «економічною системою» в економічній теорії. У зв'язку з цим, у вітчизняній та зарубіжній юридичній науці існує декілька підходів до визначення поняття та структури правової системи. Один з них – «вужький» або нормативний підхід, за яким правова система розуміється як сукупність правових норм та взаємозв'язків між ними. У такому розумінні, поняття «право», «система права» та «правова система» є майже ідентичними. Інший підхід – «широкий», що розмежовує поняття «право» та «правова система», «система права» та «правова система». Цей підхід дозволяє уникнути поверхового аналізу правової дійсності, проте він також не має однозначного визначення поняття «правова система». Тому, важливо враховувати ці різні підходи до вивчення правової системи, щоб зрозуміти її сутність та функціонування. Дана проблематика зустрічається в працях таких дослідників як: Н. Оніщенко, С. Алексєєва, П. Рабіновича, О. Скакуна, С. Максимова, І. Яковюка та багатьох інших.

Кожна держава має свою власну національну правову систему, яка складається з унікальної комбінації правових звичаїв, традицій, законодавства та

юрисдикційних органів. Ця система є часткою правової культури та є невід'ємним елементом соціальної системи країни, що визначається історичними та географічними факторами.

У теорії права правова система описується як комплекс різних юридичних інструментів, які взаємодіють та доповнюють один одного з метою регулювання суспільних відносин та юридичних явищ. Ці юридичні засоби можуть включати правові норми, правові принципи, законодавство, правові відносини, юридичні установи, юридичну техніку, правову культуру, стан законності та її деформації, правопорядок та інші аспекти. Всі ці елементи правової системи пов'язані між собою та взаємодіють у різних контекстах, що дозволяє досягати мети регулювання суспільних відносин та забезпечувати функціонування правової системи.

За словами доктора юридичних наук Н. Оніщенком, правова система є об'єктивним та історично обумовленим явищем, що складається з різних взаємопов'язаних компонентів, таких як право і законодавство, юридичні установи, юридична практика, механізм правового регулювання, суб'єктивні права і обов'язки, правова діяльність і правові відносини, правосвідомість і культуру, правову ідеологію, законність і правопорядок, юридичну відповідальність та інші [1, с. 20].

Структура правової системи описує стабільний порядок, в якому елементи правової системи пов'язані між собою, утворюючи єдину цілісність. Відповідно до твердження доктора юридичних наук С. Алексеєва, структура правової системи складається з права, правової ідеології та судової (юридичної) практики [2, с. 88]. П. М. Рабінович доктор юридичних наук, визначає структуру правової системи як сукупність різних правових актів, видів правосвідомості та форм (засобів) її виявлення, а також стану законності [3, с. 194].

Фахівець юридичної справи, О. Скакун вказує, що структура правової системи складається з п'яти підсистем, які забезпечують її функціонування: інституційна, нормативна, ідеологічна, функціональна та комунікативна. Підсистема ідеологічна включає сукупність уявлень про правові норми та

принципи, які відображають ступінь свідомості про правомірну поведінку суб'єктів права, їх участь у правових відносинах та правовідносини, правову діяльність – правове мислення, розуміння права, правові ідеї, концепції, правосвідомість та правову культуру [4, с. 326].

Беручи до уваги складність, багатоаспектність, ієрархічну та динамічну природу правової системи, варто зазначити, що вона складається з різних підсистем, які взаємодіють із різними формами зв'язків, станів, режимів, статусів, гарантій принципів та правосуб'єктності.

В якості елементів правової системи виділяють такі складові: право, правові установи, судову та іншу юридичну практику, механізм правового регулювання, процес реалізації права, права, свободи та обов'язки громадян, систему правовідносин, законність і правопорядок, правову ідеологію (правосвідомість, юридичні доктрини, теорію, правову культуру, суб'єктів права, системні зв'язки, які забезпечують єдність і цілісність, стабільність системи та інші правові явища) [5, с. 551].

Як зазначається у виданні «Юридична енциклопедія», основними складовими елементами правової системи є: система права та законодавства, правові відносини, юридична практика (тобто діяльність правотворчих, правозастосовних та правоохоронних органів), правова політика та ідеологія, правосвідомість та правова культура, юридична наука та освіта тощо [6, с. 39].

Отже, можна стверджувати, що правова культура є невід'ємним елементом правової системи. Правова система взаємодіє з політичною, економічною та культурною сферами суспільного життя, а взаємодія права і культури породжує правову культуру. Остання є системою поглядів та уявлень, що визначають поведінку та діяльність людей у правовій сфері. Правова система є складною комунікативною системою, яка пов'язана з правовою культурою. Підхід культурології до права, який поєднує антропологічні, герменевтичні та семіотичні аспекти, дає змогу розглядати право як явище з феноменологічної точки зору. Це означає, що право розглядається як глибоке та індивідуальне знання, яке залежить від індивідуального та соціального досвіду [7, с. 13].

Культурний чинник набуває все більшої ваги в суспільному житті України. Це призводить до потреби розширення сфер дії правової культури, збільшення вимог до роботи законодавчих, правозастосовних та правоохоронних органів, покращення якості нормативних актів і необхідності постійного інформування населення про зміни в законодавстві.

Правова культура не може бути простою складовою правової системи, оскільки вона є якісною характеристикою всіх аспектів правового життя суспільства. Вона є критерієм, за яким можна оцінити рівень розвитку як самої правової системи, так і її складових елементів, на їх відповідність вимогам пануючої моделі державності в суспільстві [8, с. 47].

П. Рабінович стверджує, що правова культура має тісний зв'язок з елементами правової системи, оскільки вона включає в себе всі «юридичні справи» у суспільстві: законодавство, судову практику, роботу правоохоронних органів, рівень правосвідомості населення та їхнє місце в суспільстві. Це відображає рівень розвитку права та правосвідомості, захоплення правових цінностей та їхню реалізацію на практиці, а також дотримання принципу верховенства права [6, с. 4-9]. За визначенням, П. Рабіновича, правова культура є системою позитивних проявів у сфері правової дійсності, що включає досягнення науки і практики права. Вона становить внутрішню духовну складову правової системи і охоплює в собі правосвідомість, право, правовідносини, законність, правопорядок, правотворчу, правозастосовну та інші аспекти правової діяльності [7, с. 5].

Доктор юридичних наук С. Максимов стверджує, що правова культура є неодмінною складовою розвитку правової системи. Рівень розвитку правової діяльності є важливим показником правової культури і включає теоретичну продуктивну діяльність (діяльність юристів), юридичну освіту у всіх її формах і установах, а також практичну правотворчу і право реалізаційну діяльність, в тому числі правозастосовну діяльність [9, с. 7].

Фахівець юридичної справи, І. Яковюк стверджує, що правова культура є індикатором функціонування і розвитку правової системи, а також відображає її

якісну характеристику та рівень досконалості. Правова культура охоплює не лише окремі правові явища, але й взаємодію всіх елементів, що утворюють поняття «правова система» [3, с. 645].

Потрібно послабити прояви правового нігілізму, що суттєво гальмують розвиток правової системи взагалі. Важливим завданням для гармонійного розвитку правової системи є виховання поваги до права та його настанов кожним пересічним громадянином і на рівні суспільної думки. Успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки право в суспільстві підтримується та поважається різними соціумами та кожним індивідуумом, і т.д. [6, с. 39].

Отже, головна роль у демократичних перетвореннях в Україні належить правовій культурі, яка є тісно пов'язаною з усіма елементами правової системи, формуванням правосвідомості громадян та баченням держави як демократичної, суверенної та незалежної. Визнання пріоритетної ролі людини і громадянина у правових відносинах, усвідомлення взаємозв'язку права і закону, формування правових цінностей – це важливі аспекти правової культури, які сприяють правовому розвитку особи, позитивному характеру її правової діяльності та реальному забезпеченню захисту прав людини, що є найвищою цінністю.

Список використаних джерел

1. Оніщенко Н. М. Теоретико-методологічні засади формування та розвитку правової системи : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.01, Н. М. Оніщенко. Київ, 2002. 32с.
2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. О. Ф. Скакун. Київ : Алерта, 2012. 524с.
3. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. ред. кол. вид.: В. Я. Тацій (голова) та ін. Харків : Право, 2008-2010. Т. 1 : Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України за заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина, 2008. 726 с.
4. Шемшученко Ю. С. Правова система, Ю. С. Шемшученко Юридична енциклопедія : в 6 т. редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998-2004. Т. 5 : П-С. 2003. 564 с.

5. Овчиннікова А. П. Феноменологія правової культури : філософсько-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12, А. П. Овчиннікова. Одеса, 2016. 20 с.

6. Яковюк І. Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. І. Яковюк Вісн. Акад. правових наук України. 2008. № 1 (52). С. 47.

7. Рабінович П. Верховенство права за матеріалами практики Страсбурзького Суду та Конституційного Суду України : П. Рабінович. Вісник Академії правових наук України. 2006. № 2 (45). С. 4-9.

8. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія ред. Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк., Харків : Право, 2007. 248 с.

9. Максимов С. І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи С. І. Максимов Правова система України : проблеми і тенденції розвитку : матеріали наук.- практ. конф., 3 червня 2010 р, Харків редкол. : Ю. П. Битяк та ін. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 7-9.